

Огнян КОВАЧЕВ¹

**За понятието, полето и дисциплината Западноевропейска литература –
10 години по-късно**

Резюме

Тук продължавам наблюденията и размислите си за Западноевропейската литература в контекста на Съпоставителното литературознание, подети в по-ранна моя статия. Те са съсредоточени върху два нейни основни аспекта: *изследователско поле* и *учебна дисциплина*. При първия аспект погледът се насочва към кризите и преосмислянията в компаративистиката, към родни и чужди проекти и трудове през все още новия век, тяхната съпоставимост и общи концептуални места. При втория се спирам на практически въпроси относно разпределението и преподаването на учебния материал, изучаването на литературите в превод и дисконтинуитет, и с повишено внимание към възприемането и преобразуването им в приемащата среда.

Ключови думи: западноевропейска литература, сравнително литературознание, история на литературата, изследователско поле, учебна дисциплина, екстензивност, авторефлексивност, интердисциплинарен

Abstract

On West European Literature as a Notion, Field and Discipline – Ten Years After

In this article, I continue my observation and discussion of West European Literature within the context of Comparative Literature taken up in an earlier paper. The focus is on the subject matter's two general aspects: as a *research field*, and as an *academic discipline*. When reviewed as a research field, attention has been given to the crises and rethinking of Comparativism, to national and international projects and works in the yet new century, to their juxtaposition and conceptual common places. In discussing it as an academic discipline, I have dealt with practical issues of the syllabus distribution and teaching, and the studying of literary phenomena in translation and discontinuity with an emphasis on their reception and transformation in the host environment.

Keywords: West European Literature; Comparative Literature; Literary History; research field; academic discipline; extensiveness; auto-reflexivity; interdisciplinary

*Да преосмислиш не означава просто да помислиш
отново, а да помислиш по новому.
Марио Валдес и Линда Хъчън*

Сегашното размишление е продължение на опита за дискуссионно разглеждане на понятието „Западноевропейска литература“² от преди десет години. Целта му бе „да проследи

¹ **Огнян Ковачев** [Ognyan Kovachev] е доцент по Антична и западноевропейска литература, основател и съ-ръководител на МП „Литература, кино и визуална култура“ в СУ „Св. Климент Охридски“. Автор е на *Готическият роман. Генеалогия, жанр, естетика* (2004), *Литература и идентичност: преображения на другостта* (2005) и над 90 статии и студии в области като Сравнителна литературна история, Готически изследвания, Филмова адаптация, Литература и национализъм, Теория и практика на превода. Съставител и редактор е на *Петър Увалиев. Пет минути с Петър Увалиев. Радиобеседи*. Агата-А: София, 2015.

² Вж. Ковачев, Огнян. За ползата и вредата от термина „западноевропейска литература“ – В: Румяна Л. Станчева (съст.). *Голямото вписване или какво сравнява сравнителното литературознание*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2010 с. 25-33.

нейната академична генеалогия, да анализира как тя се съотнася със сродни дисциплини и изследователски области като съпоставителна литературна история, литературен канон, общо литературознание, световна литература и т. н.” (Ковачев 2010:25). Не по-малко важно бе да разгледам критично актуалното състояние на дисциплината и възможността за промяна или запазване на нейното статукво. Времето отстояние днес поражда носталгично-ироничната кръстоска между мотиви от романи на Александър Дюма-баща и песен на ФСБ в горното заглавие. Тогава отправна точка на анализа бе второто „несвоевременно размишление” на Фридрих Ницше за историята. А днешната кръгла маса е възможност настоящите размисли да превърнат предишните от „глас в пустиня” в несвоевременни, съгласно значението, вложено от немския философ: чужди на своето време, ала обърнати към бъдещето. Фигурата на гласа тук е далеч от суетата на „глас предтеча” или глас самотен. Той е глас, чакащ своя отглас. Ала загриженост относно понятийната система, методологията и структурата на изследователското поле и учебната дисциплина е налице и преди него.

Все още близкото начало на новия век ни зарадва с появата на два труда с едно и също заглавие, но съществено различаващи се като подходи и съдържание. Радостта идеше първо от това, че почитателно изместиха овехтелите съдържателно и морално учебници на Димитър Митов, Александър Пешев и Людмила Стефанова от списъците с препоръчителна литература. Второ, от критичното себевглеждане в същностни проблеми на дисциплината. Още с първото изречение в своята *Западноевропейска литература* Клео Протохристова заявява, че подходът ѝ „се опитва да бъде коректив на инерционното придържане към традиционни литературноисторически построения”. Позовавайки се на Г. Н. Поспелов, авторката се спира на проблеми на периодизационната схема, понятийния апарат, изграждането на литературноисторически разказ и т.н. (Протохристова 2003: 11-12). Безспорно това са проблеми, с които се сблъсква всеки изследовател и преподавател. Но, както сама Протохристова отбелязва, изложената от руския автор алтернатива на „стадиалното изучаване” не е в състояние да ги разреши задоволително. Нещо повече, конкретни негови предложения и определения са не по-малко оспорими. Разграничавайки понятията ‚течение’ и ‚направление’ в литературната история, той изтъква като отлика на второто теоретичната рефлексия, която „придобива значение на естетическа програма”. Пример за направление, при това първото в Западна Европа, според Поспелов е групата *Плеяда*, състояща се от седем френски ренесансови поети. Главното му основание за това е манифестният за общността трактат *Защита и прослава на френския език* (1549) от Жоашен дю Беле.

Но нека да си припомним, че това съчинение следва линията на утвърдена традиция, чиито първопроходник е Данте Алигиери в незавършените си *Пур* (*Convivio*, 1304-1307) и *За народното красноречие* (*De vulgari eloquentia*, 1303-1305). В първия трактат на *Пур* той обосновава своето писане на коментари към включените канцони на народен говор. В латиноезичния трактат утвърждава възможността и необходимостта да се пише поезия на народни говори, разсъждава върху особеностите на основните по негово време лирически жанрове и изтъква като най-значими италиански поети *стилновистите*, в това число и самия себе си. Цитираните теми стават общи места в последвалите съчинения от подобен род, включително и в този на Дю Беле. Така италианският поет поставя началото на езиковата доктрина на Ренесанса и на поетиката на *dolce stil novo* (сладостния нов стил) на тосканската сонетна школа³. Ето защо, по въпроса за най-ранното теоретично осмисляне на собствени творчески принципи и похвати в Западноевропейската литература се присъединявам към становището, споделяно от Майкъл Спилър: „Първият писател, който обръща теоретично внимание на сонета, е Данте [...] стремейки се да докаже, че поезията на народен говор може да бъде така сериозна, както е на латински, той създава първия теоретичен коментар на сонета” (Spiller 2005:7) и Симеон Хаджикосев: „В *За народното красноречие*, в параграфа, където обяснява каква трябва да бъде една „прославена (знаменита) канцона”, Данте [...] на практика поставя началото на европейската поетика” (Хаджикосев 2000:185).

Самото определяне на *Плеяда* като ‚направление‘ е проблематично и нефункционално поради разпространената употреба на понятието за означаване на по-обхватно литературно явление – период, жанр, стил или общност, отличаващо се със собствена литературна концепция и установени (макар и рядко с единогласие) времеви граници. Примери за това може да бъдат маринизъм, сантиментализъм, символизъм, готически роман, реалистичен роман, модернизъм и изобилието от –изми в него и т. н. Изборът на дадено понятие се обуславя от контекста (обичайно множествен), в който мислим явлението, но той може да бъде и субективен. Що се отнася до по-частни явления, каквито са съпоставените по-горе общности от поети в предренесансова Флоренция и във френския Ренесанс, в нашето литературознание са възприети други понятия: ‚школа‘ или ‚кръг‘. Вариант на второто – ‚кръжец‘ – използвам относно *Плеяда* С. Хаджикосев (Хаджикосев 2000:389 и сл.), сякаш следвайки заръката на

³ Десет години след Пospelов, в книгата си *La République mondiale des lettres* (1999), Паскал Казанова също провъзгласява френския трактат за основополагащ текст, този път на т.нар. от нея „световна литературна система” през XVI в. (Casanova 2004:46). Причината е във връзката (всъщност отдавана постановена) според изследователката между ренесансовата държава и утвърждаването на единен народен говор в нея. Но коя е причината пак да бъдат пренебрегнати същите идеи в по-ранните съчинения на Алигиери?

Ронсар да се използват умалителни форми в литературната реч. Замяната им с ‚направление‘ би довела до обръкване не само на конкретните значения, но и в цялостната понятийна система на дисциплината.

Спрях се на пример, който може да се стори някому изолиран и несъществен, ако виждаме в него само историческа неточност или несправедливост. Ала целта не е да съдя кой е пръв и кой – подир него. На мета-равнище този пример за спорно прилагане на едно понятие отново поставя проблема за ползата и вредата от литературоведската и по-специално литературноисторическата терминология, състоящ се в като че ли иманентната двойственост на техните употреби. Дали резултатът зависи от субективни качества и обстоятелства и тогава двете си противостоят като положителен и отрицателен полюс в работата на литературния историк или са неразделно свързани като сиамски близнаци? Въпросът за термина, за неговото съдържание и употреба остава в сърцевината и на настоящите размисли. Тяхна предпоставка може да бъде друг парадокс от Ницшевото *За ползата и вредата от историята за живота*. Философът разграничава три типа отношение към историята: ‚антикварно‘ (пазене и почитане), ‚монументално‘ (подражание и усъвършенстване) и ‚критическо‘ (преценяващо, съдещо и дори развенчаващо миналото) (Ницше 1992: 96-106). Характерно за всяко от тях е, че се определя от различния начин на употреба⁴ на дадено минало, от способността си да създаде различен негов разказ или образ, а не да пресъздаде обективистично „как всъщност е било“⁵. Второ, всяко носи и ползи, и вреди, но може да бъде ефективно, стига да намери своя подходящ контекст. Трето, и трите трябва да представляват движение на миналото към „бъдещето и настоящето“, за да бъдат „под властта и върховното ръководство на живота“ (Ницше 1992: 107). Моделирана от тези отношения, историята придобива едновременно прагматично, етическо и познавателно, а по-нататък и научно, и дидактическо измерение. Но тогава не е ли парадокс на всяка история, в това число и на литературната, че се стреми да бъде наука, а същевременно трябва да служи на живота? И валиден ли е парадоксът за основното понятие, което разглеждаме тук?

В края на предишната статия набелязах осем перспективи за продължаващ дебат върху названието, методологията и преподаването на Западноевропейска литература. Първата

⁴ В българския превод на заглавието думата *полза* съответства на *Nutzen* (*Vom Nutzen und Nachteil der Historie für das Leben*). Тук бих изтъкнал и съдържанието се в немската дума значение на *употреба*, както най-често я разчитат английските преводачи, като *use(s)*, напр. в превода на Ейдриън Колинс от 1909 г. *On the Use and Abuse of History for Life*. Далеч от намерението да ревизирам превода, бих искал да открия една колкото семантична, толкова и концептуална разлика. Докато *полза*, респ. *вреда*, набляга на въздействието, което историята оказва върху индивида или живота в цялост, то *употреба* или *потребност* придават активна позиция на човека/живота по отношение на историята.

⁵ Едва ли би било пресилено да видим в критиката на историографския обективизъм от страна на Ханс Роберт Яус продължение на Ницшевия възглед за историята (Яус 1998: 29 и сл.).

насочваше вниманието към три принципа на нейното конструиране: административен, геополитически и научен. В административен аспект няма съществени промени, като изключим тенденцията за намаляване на броя на часовете и бакалавърските специалности, в които тя се изучава. Геополитическите и идеологическите основания, белязали възникването ѝ в Русия през XIX в. и въвеждането ѝ в българските университети през втората половина на XX в., от десетилетия не определят нейното название. За сметка на това, в него изпъкват по-отчетливо териториалните и културологичните му предпоставки⁶. Ще съсредоточа размислите си върху научния аспект, в двата му основни дяла: ‚изследователско поле‘ и ‚учебна дисциплина‘.

1. ‚Изследователското поле‘ допуска прилагане на различни методологии, но във всички случаи концептуалният гръбнак на дисциплината остава литературноисторически или, ако се върнем към терминологията на знаменити предшественици във Факултета по славянски филологии, като проф. Иван Шишманов, проф. Боян Пенев и проф. Михаил Арнаудов, този на ‚сравнителната литературна история‘ (*Vergleichende Literaturgeschichte*). Вероятно благодарение на факта, че използва най-активно немски език, Шишманов предпочита този ясен термин пред по-двусмислените ‚*littérature comparée*‘ (фр.) или ‚*comparative literature*‘ (англ.⁷). От октомври 1909 г. той е частен хоноруван доцент по сравнителна литературна история в Софийския университет, а през 1911 г. оглавява създадената 7 години по-рано Катедра по Сравнителна литературна история (Гечева 2003: 32-33).

Любопитна е времевата близост между възникването на катедрата и първата авторитетна и влиятелна критика към компаративистиката през XX в., отправена от Бенедето Кроче. Още в първия брой от януари 1903 г. на основаното от него списание *La Critica*, в статия под заглавие *La « letteratura comparata »*, той категорично отхвърля възможността сравнителният метод да бъде определящ за дадена област на изследване, тъй като е „прост метод“, „общ за всички области на изучаване и не казва нищо сам по себе си“ (Croce 1903: 77). На пръв поглед перифраза на старинната максима „*comparaison n'est pas raison*“, тази критика е трудно оспорима. От една страна, сравнението не може да служи като доказателство, от друга страна, традиционното историческо проучване също прибегва до него при издирване на източници, проследяване на взаимовръзки и влияния и т.н. Скоро обаче жестокостта на Кроче се сломява и той стига до находчивата съпоставка, „че името на сравнителното литературознание е изградено по модела на това на сравнителното езикознание“. Доколко тя е плод на осъзнато

⁶ Сроден преход от геополитически към *геокултурни* оси прави С. Хаджикосев (Хаджикосев 2006: 9-18).

⁷ Последните две формулировки буквално се превеждат като „сравнителна литература“, в която научният аспект не е пряко назован, а се подразбира. Опитите той да бъде добавен впоследствие, като *études de littérature comparée* или *Comparative Literary Studies*, дават слаб резултат, особено след категоричното им отхвърляне от страна на Рене Уелек (Wellek 2009: 167). Така „елиптичните“ версии продължават да се радват на значително по-честа употреба.

влияние на идеи от Сосюровата ‚обща лингвистика‘ или от формиращата се по същото време ‚философия на езика‘ е въпрос извън нашата задача (пък и статията не дава основание за подобна хипотеза). Ала съпоставката поражда нова дефиниция: „сравнителната литература търси литературни идеи или теми и проследява събитията, измененията, обединяванията, развитието и взаимните влияния между различните литератури” (Croce 1903: 78). Така негативността на Кроче отхвърля това, което той нарича „фрагментарния и непълен смисъл” на лабораторното научно изследване, за да дефинира по-разнообразен, разслоен и разширяващ се метод за съпоставително историческо изучаване на различни литератури.

Тук се съдържат в зародиш две от най-устойчивите тенденции в компаративистиката до днес. Едната е ‚екстензивността‘ – въпреки периодично обявяваните кризи или смърти на дисциплината, тя не спира да разширява както обекта, така и интердисциплинарността на своите изследвания – от възникването на литературното явление и условията за това към неговото превеждане и възприемане в чужда среда, принадлежността на даден автор или произведение към елитарни или попкултурни канони, ролята на културите на малцинствата и техните контексти в литературния процес, преобразуването на явлението при преминаването му от едно към друго изкуство или медия (неговата адаптация) и не на последно място – гледната точка и оценката на съвременността. Втората е ‚авторerefлексивността‘ или преосмислянето на изследователската практика посредством теоретични и критикотеоретични подходи, която диагностицира слабите места и предлага нови решения. Примери за това може да бъдат следващите (и допълващи) Кроче задълбочени критики на компаративисти като Рене Уелек, Сюън Баснит и Гаятри Спивак, които вещаят край и същевременно са зов за „ново сравнително литературознание”, по думите на последната⁸. Редом с тях, критическата теория намира израз в амбициозни проекти като внушителното начинание на Марио Валдес и Линда Хъчън за „преосмисляне на литературната история в сравнителен план”, осъществено като поредица от многотомни публикации. Особен интерес за нас представлява първият от трите тома на *History of the Literary Cultures of East-Central Europe*⁹, където значителен принос имат български изследователи. Валдес и Хъчън описват концептуалната решетка на тази *История* като „възли” на пресичане, разкриващи „взаимовръзките между центрове на културно

⁸ René Wellek, Op. cit.; Bassnett 1993; Spivak, Gayatri. *Death of a Discipline*. New York: Columbia University Press, 2003, репликата на Баснит към Спивак в “Reflections on Comparative Literature in the Twenty-First Century”, *Comparative Critical Studies*, Volume 3, Issue 1-2, Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006 и др.

⁹ Cornis-Pope, Marcel, Newbauer, John (ed.). *History of the Literary Cultures of East-Central Europe: Junctures and Disjunctures in the 19th and 20th Centuries*. Volume I. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company (https://zodml.org/sites/default/files/%5BMarcel_Cornis-Pope%5D_History_of_the_Literary_Cultu.pdf, посетен на 10.02.2019).

производство, търговски пътища, маршрути на „културни посредници“, места на исторически поврати, лингвистична демография и т. н.” (Valdes 1994: 9).

Къде е родната Западноевропейска литература спрямо тези тенденции през новия век? Накратко, тя несъмнено се вписва и в двете. За това свидетелстват търсенията и публикациите на преподаватели и изследователи в тази област през последните десетилетия. В цитирания по-горе едноименен труд, след въстъпителната част, посветена на периодизацията и понятийния апарат, Клео Протохристова изгражда своите „съпоставителни наблюдения“ върху тематични, проблемни, жанрови, имагологически и интердисциплинарни средоточия и взаимодействия, някои от които са концептуално сродни с „възлите“ в проекта на Валдес и Хъчън. Най-показателни са наблюденията върху „фигурата на бръснаря“, изменящото се през вековете естетическо отношение поезия – музика, литературните години на XX век и практиките на озаглавяване. Далеч съм от мисълта да диря обща методология или някакво скрито повлияване. По-склонен съм да отдам сродството на стремежа на Протохристова да мисли ‚западноевропейската литература‘ в Бартовата парадигма на история на литературата (Протохристова 2003: 253). Макар да тръгва от ‚полифонизма‘ на Бахтин, замисълът на Валдес и Хъчън е аналогичен – да се изследва онова, което „определя литературната сложност на Източна и Централна Европа: множествените и разнообразни слоеве на политически, религиозен, езиков и културен опит, които обуславят произвеждането и възприемането на литературата” (Valdes 1994: 9).

В следващата си книга Протохристова се впуска в шеметна интелектуална авантюра по следите на „мотива за огледалото“ в превъплъщенията и отраженията му в широк обхват от световни култури – от британската, през българската, до японската – и исторически епохи – от старогръцката митология до постмодерните времена (Протохристова 2004). Този труд все още представлява методологически най-разнообразното изследване в областта на Западноевропейската литература у нас. Авторът не го вписва в набиращата тогава нова скорост парадигма на ‚Световната литература‘, но неговите мащабни териториални и времеви дъги поне формално дават основание за това. Примери за авторефлексивни наблюдения са налице и в поредицата *Западноевропейска литература* на С. Хаджикосев. В *Предварителни думи* към първия том той заявява, че целта на неговия проект е „да бъдат осмислени литературните процеси”, а „това би било възможно само при прилагането на сложен интердисциплинарен подход”. Негови компоненти „би трябвало да бъдат културологическият, социологическият, общоестетическият и собствено литературоведският” (Хаджикосев 2000: 10). Самостоятелно или съвместно те са приложени многократно, но като пример за сложно интердисциплинарно

разглеждане бих открил студията *Реализмът – флогистонът на литературознанието* (Хаджикосев 2009: 9-63) – полезна за студентите и забавна със здравословния си теоретичен скептицизъм.

2. Ще си позволя да говоря за ‚учебната дисциплина‘ главно въз основа на личния опит, с други думи, през призмата на своите разбирания и неразбирания, справяния и несправяния, прозрения и заслепления. Тук историята в най-голяма степен служи на живота. Една от първите задачи на преподавателя е да разработи учебни програми за лекционните и/или семинарните курсове. Приел веднъж, че Западноевропейската литература е вид Сравнително литературознание, той се изправя пред въпроса как да приложи негови принципи при подбора, организирането, разпределянето между двата вида курсове и преподаването на учебния материал. Значителният му обем се обуславя от два главни критерия: литературноисторически обхват на курса и налични преводи на произведенията. Времевата рамка обхваща периода XII-XIX в., а изборът на авторите и произведенията е свързан още с класификатори като периоди, национални литератури, литературен канон, класика, направления, жанрове, школи и други общности, преки и непреки взаимодействия и т.н. На практика се изучават явления от италианската, френската, английската, испанската и немската литература, но посочените литературоведски категории предлагат богати възможности за тяхното извеждане извън собствената литературна история и за формиране на разнообразни мрежи от контексти за изучаването им. Така, без да се пренебрегва националната специфичност на *Дон Кихот* например, се преодолява затвореността му в границите на една литература. На доминиращия в националните литературни истории принцип на континуитета сравнителноисторическият разказ противопоставя своеобразна мозайка от фрагменти. В нея проследяването на разнородните въздействия и възприемания на творбата придава различна перспектива и динамика на разказа.

Съпоставителният подход се осъществява ‚синхронно‘ на равнището на всеки от горните класификатори, например ренесансов сонет или сборник с новели и ‚диахронно‘ – между явления, за които едни класификатори са налице, а други отсъстват, например пикаресковия роман и пикаресковото в просвещенския роман, Шекспировите трагедии и готическия роман и др. Съпоставката може да се конкретизира на поднива на даден период, жанр или друго по-обхватно явление, например петраркизъм и английски сонет, или между отделни автори и произведения, които диалогизират помежду си, например *Приключенията на Робинзон Крузо* и *Пътешествията на Гъливер*. Успоредният анализ на творби, започващ с наблюдения върху откъси от тях, по примера на Ауербах в *Мимезис*, може да бъде много продуктивен в

семинарните занятия. Така студентите се упражняват да четат произведението отблизо, да разпознават характерни за дадени автори, стилове, школи и др. детайли и да ги съотнасят помежду им, да проучват и използват критическа литература. При достатъчно владение на чуждия език, в тази „лабораторна” работа може да се включи и съпоставяне на откъси или кратки творби в превод и в оригинал.

Всъщност, самото изучаване на литературите в превод съдържа имплицитна съпоставителност, доколкото е налице не само езиков, но и межкултурен превод. Още в края на XIX в. Макс Кох изтъква превода като главна област на сравнителноисторическо проучване. Но, както подчертава Сюзън Баснит през 1993 г., „сравнително доскоро, въпреки уповаването на превода в сравнителното литературознание, беше свършено съвсем малко систематично проучване на това какво се случва с даден текст, когато бъде пренесен от един език на друг” (Bassnett 1993: 45). Твърдението ѝ за смъртта на компаративистиката се оказва силно преувеличено, но пък ударението върху връзката ѝ с преводознанието даде тласък на множество съпоставителни изследвания през следващите десетилетия. Ограниченият обем тук не позволява да се спра по-пространно на този аспект. Затова ще завърша, завръщайки се към началото и на настоящия текст, и на сравнителната литературна история в България.

Да си представим, че в мозайката от контексти на компаративистиката са възможни анахронични диалози. Сякаш в отговор на поставения от Баснит въпрос, в увода на курса си по Сравнителна литературна история на XVIII в. Иван Шишманов казва: „Ние се убеждаваме все повече и повече, че растежът на всички литератури е обусловен, на първо място, от степента на асимилационната сила на народите, от способността им да образуват творчески синтези и, на второ място, от количеството и качеството на възприетите чужди или свои по-стари елементи” (Шишманов 1971: 36). На свой ред, позицията на българския учен е съзвучна с тезата на неговия съвременник Валтер Бенямин, който вижда задачата на преводача „в това да намери онази интенция към езика, на който се превежда, събуждаща в него ехото на оригинала” (Бенямин 2000: 54)¹⁰. А техните разбирания получават екзотично продължение в радикалната метафора на бразилския поет и преводач Харолдо де Кампос за превода като антропофагия или поглъщане на чуждия текст, намерило израз в превода му на втората част на *Фауст* под заглавие *Богът и дяволът на Гьотевия Фауст*¹¹. Но не е ли и трагедията на Гьоте резултат от

¹⁰ По-подробен коментар на есето на Бенямин правя в Ковачев, О. „Ехото на проекта или какво остава от името?”, *Филологическият проект в началото на XXI век*. Сборник с материали от годишна факултетска конференция на ФСлФ. София: УИ „Св. Климент Охридски”, 2009, 7-20.

¹¹ Campos, Haroldo de. *Deus e o Diabo no Fausto de Goethe*. São Paulo: Editora Perspectiva, 1981. Виж (Bassnett 1993) и Gentzler, Edwin. *Translation and Identity in the Americas: New Directions in Translation Theory*. London and New York: Routledge, 2008

безпощадно (и безподобно) асимилиращо литературно поглъщане? Пренасочвайки съпоставящия поглед от пораждането и влиянието към възприемането и преобразуването, анахроничният диалог прераства в трансвременни полилог.

Библиография

- (Бенямин 2000) Бенямин, Валтер. *Задачата на преводача* (1923). *Озарения*. Превод Кольо Коев, Критика и хуманизъм, София.
- (Гечева 2003) Гечева, Кръстина. *Иван Д. Шишманов. Биобиблиография*. С., ИК „Гутенберг“.
- (Ковачев 2010) Ковачев, Огнян. „За ползата и вредата от термина „западноевропейска литература““. Румяна Л. Станчева (съст.). *Голямото вписване или какво сравнява сравнителното литературознание*. София: УИ „Св. Климент Охридски“.
- (Ницше 1992) Ницше, Фридрих. „За ползата и вредата от историята за живота“. *Несвоевременни размишления*. Превод от немски Харитина Костова-Добрева. София: УИ „Св. Климент Охридски“.
- (Протохристова 2003) Протохристова, Клео. *Западноевропейска литература. Съпоставителни наблюдения, тезиси, идеи*. Пловдив: Летера.
- (Протохристова 2004) Протохристова, Клео. *Огледалото. Литературни, метадискурсивни и културносъпоставителни траектории*. Пловдив: Летера.
- (Хаджикосев 2000) Хаджикосев, Симеон. *Западноевропейска литература V-XVII в. Част първа. Средновековие. Проторенесанс. Ренесанс*. София: СИЕЛА.
- (Хаджикосев 2009) Хаджикосев, Симеон. *Западноевропейска литература. Големите френски реалисти от XIX в. Част пета*. София: СИЕЛА.
- (Яус 1998) Яус, Ханс Р., „Литературната история като провокация към литературознанието“, превод от немски Мая Разбойникова-Фратева. *Исторически опит и литературна херменевтика*. Съст. Ангел Ангелов. София: УИ „Св. Климент Охридски“.
- (Casanova 2004) Casanova, Pascale. *The World Republic of Letters*. Harvard University Press.
- (Bassnett 1993) Bassnett, Susan. *Comparative Literature: A Critical Introduction*. Oxford UK & Cambridge USA: Blackwell.
- (Croce 2003) Croce, Benedetto, La “letteratura comparata”, *La Critica. Rivista di Letteratura, Storia e Filosofia diretta da B. Croce*, 1, 1903.
- (Spiller 2005) Spiller, Michael. *The Development of the Sonnet: An Introduction*. New York: Routledge.
- (Valdes 1994) Valdes, Mario J., Hutcheon, Linda. *Rethinking literary history – comparatively*. New York: American Council of Learned Societies.
- (Wellek 2009) Wellek, René. “The Crisis of Comparative Literature” (1959). David Damrosch et al. (ed.). *The Princeton Sourcebook in Comparative Literature*. Princeton University Press.